

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: Вплив політичної еліти на формування та реалізацію публічної політики

Спеціальність 281 – «Публічне управління та адміністрування»

Дипломна робота містить результати власних досліджень. Усі текстові та графічні запозичення мають посилання на відповідне джерело.

Слухач

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

Керівник

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

Рецензент

особистий підпис, дата

розшифрування підпису

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС: ВИЗНАЧЕННЯ, КОНЦЕПЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Поняття та сутність політичної еліти	6
1.2. Концепції політичних еліт	12
1.3. Історичні аспекти формування політичної еліти в Україні	14
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ТА УЧАСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	21
2.1. Роль політичного класу та політичної еліти України у розбудові держави	21
2.2. Характеристика впливу політичної еліти на державну політику в Україні	28
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПРЕЗИДЕНТА, ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ЕЛІТ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	33
3.1. Роль президента та парламентської еліти у формуванні публічної політики в Україні	33
3.2. Вплив регіональних еліт на реалізацію державної політики.....	40
3.3. Напрями оптимізації впливу політичної еліти на публічну політику в Україні	45
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Політична еліта визнається ключовим елементом будь-якої демократичної системи, відповідаючи за ухвалення важливих політичних рішень та забезпечення ефективності державних інституцій. Проте, процес формування політичної еліти є складним і малодослідженим, особливо в контексті пострадянської трансформації в Україні.

Політична еліта визначає напрямок та зміст публічної політики, беручи участь у формуванні ключових рішень, впливаючи на розподіл бюджетних ресурсів і визначаючи пріоритети розвитку суспільства. Вона виступає лобістами різноманітних інтересів, включаючи бізнес, соціальні групи та регіональні інтереси. Роль політичної еліти також полягає в призначенні ключових посадовців, відображенні цінностей та ідеологій у публічній політиці та керівництві державними інститутами. Вплив політичної еліти визначає розвиток суспільства, враховуючи її стратегічні рішення та спрямування, що впливають на всі сфери життя громадян і формують політичний ландшафт країни.

Актуальність дослідження полягає в тому, що політична еліта визначає розвиток країни, має значний вплив на суспільні процеси та несе відповідальність за ефективність державного управління. Розуміння специфіки формування політичної еліти в Україні є ключовим для розвитку демократії, зміцнення правової держави та ефективного вирішення соціально-економічних проблем.

Серед українських дослідників, які вивчали роль політичної еліти в формуванні та реалізації публічної політики, можна виокремити таких: В. Бебик, С. Вовканич, В. Каспрук, Б. Кухта, А. Пахарев, М. Пірен, І. Сало. Процес становлення політичної еліти України вивчали такі українські науковці, як: Н. Бойко, Д. Видрін, О. Гладкий, О. Дергачов, В. Журавський, Л. Козловська, О. Майборода, С. Наумкіна, А. Пахарев, М. Пірен,

В. Полохало, О. Потехін, Л. Старецька, Д. Табачник, О. Токовенко, В. Федоров, М. Шульга.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі теоретичних підходів до вивчення політичної еліти, виявленні специфіки її впливу на реалізацію публічної політики. Для досягнення цієї мети передбачається вирішення наступних завдань:

- розкрити поняття та сутність політичної еліти;
- проаналізувати концепції політичних еліт;
- вивчити історичні аспекти формування політичної еліти в Україні;
- розглянути особливості формування публічної політики держави та участь політичної еліти в цьому процесі;
- проаналізувати вплив президента, парламентської та регіональної еліт на реалізацію публічної політики в Україні.

Об'єктом дослідження – політична еліта в Україні.

Предмет дослідження – вплив політичної еліти на формування та реалізацію публічної політики.

Методологічна основа роботи. Теоретико-методологічна база дослідження обумовлена його об'єктом, предметом, характером поставлених завдань. У роботі ми використовували три базових методи: інституційний метод, історичний метод і метод порівняльного аналізу.

Інституційний метод використовується для розгляду політичної еліти, яка впливає на формування та реалізацію публічної політики. Історичний метод використовується при розгляді становлення політичної еліти України. Метод порівняльного аналізу застосовується при виділенні особливостей підходів до розгляду політичної еліти та її ролі в державі.

Наукова новизна дослідження полягає у кількох аспектах. В першу чергу, воно є загальним дослідженням, що вперше розкриває специфіку формування політичної еліти та її впливу на публічне управління в Україні. У

рамках нашого дослідження проведено історичний аналіз формування політичної еліти в Україні – питання, яке залишається недостатньо вивченим. Це дозволить виявити специфіку та особливості ролі політичної еліти в формуванні публічної політики на різних етапах історичного розвитку. Дослідження також акцентує увагу на аналізі проблем та перспектив формування політичної еліти в Україні як елемента впливу на публічну політику.

Практичне значення результатів дослідження. Отримані дані можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок з питань ролі політичної еліти у формуванні та реалізації публічної політики. Висновки, отримані в результаті узагальнення, можна використовувати для виступів на семінарах та наукових конференціях.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 62 сторінки, список використаних джерел містить 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС: ВИЗНАЧЕННЯ, КОНЦЕПЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ

1.1. Поняття та сутність політичної еліти

У сучасний період концептуальне визначення терміну «еліта» є певною мірою неоднозначним. Еліта (походить від лат. «*eligere*» – вибирати, виокремлювати; фр. «*elite*» – найкращий, обраний) – це найавторитетніші представники суспільства, його обрана верхівка; особи, які отримали найвищі оцінки та визнання у своїх галузях, займають провідний статус в суспільстві, визначаються своєю харизмою та високими досягненнями [2, с.231]. Еліта представляє собою найцінніший компонент соціальної системи, орієнтованої на задоволення основних потреб.

Члени еліти усвідомлюють свою відповідальність за долю суспільства та мають здатність приймати на себе відповідальність, працюючи на користь майбутнього. При цьому, еліта повинна демонструвати ефективне управління та здатність вирішувати конфлікти, що визначають її право на владу та легітимність. Доцільно також враховувати поняття «*publicity*» – широкого визнання та відомості про представників еліти [16, с.141].

На відміну від еліти, істеблішмент (від англ. «*establishment*» – встановлення, зміцнення) – це правлячі та привілейовані групи суспільства, які займають ключові позиції в соціально-політичній системі [2, с.238]. Вони є опорою і структурою існуючого суспільного ладу та формують громадську думку. Істеблішмент відтворює зовнішній образ країни та представляє її у світовій спільноті.

У контексті сучасної України, де форми власності та їх представники часто визначаються приватизацією державного майна, утворюються певні кланово-олігархічні угруповання. Багатство цих представників істеблішменту виникло внаслідок невинуватого розподілу матеріальних благ, що стало

причиною формування особливого менталітету та стереотипів поведінки, які впливають на морально-психологічний стан суспільства.

Зазначимо, що визначення національної еліти є неоднозначним, істеблішмент не завжди є «елітарним» за суттю. Політичний клас, який складається з вищих соціальних верств, що мають атрибути впливу, концентрує реальну владу або прагне до неї у різних сферах державного життя. Політичний клас включає депутатський корпус парламенту, управлінсько-адміністративну еліту, представників судової та дипломатичної сфер, лідерів партій та громадських рухів, а також фахівців у галузі політології, політичної журналістики та коментаторів[21, с.96].

З нашого погляду, насамперед важливо провести чітке розрізнення між поняттями «політична еліта» та «владна еліта». Під політичною елітою, включаючи Україну, зазвичай розуміють «меншість суспільства, що представляє собою відносно самостійну, вищу, привілейовану групу, обдаровану особливими психологічними, соціальними та політичними якостями, яка бере активну участь у формуванні та реалізації рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї» [25, с.120]. До політичної еліти відносять як представників діючих владних структур, так і лідерів опозиційних політичних сил.

Сутність поняття «владна еліта» фактично збігається з класичним визначенням «правлячого класу». За твердженням Г. Моски, «правлячий клас» – це клас, який здійснює всі політичні функції, володіє владою монопольно та користується її перевагами. Це найактивніші у політичному розумінні люди, спрямовані на владу, організована меншість, яка керує неорганізованою більшістю [46, с.460].

По-друге, важливо уточнити використання терміну «еліта», яке має значні якісні відмінності. Згідно з В. Парето, елітою можуть бути вважати найздібніших і найбільш кваліфікованих осіб у відповідних сферах людської діяльності [46, с.461]. Дж. Сарторі наголошує, що В. Парето вибрав поняття «еліта», оскільки воно базується, передусім, на якісних критеріях визначення

та підкреслює необхідність врахування особистого потенціалу тих, хто прагне до елітарного статусу. Це розуміння дозволяє визнати «циркуляцію еліт», де еліти «за здібностями» витісняють еліти «де-факто» [46, с.462].

Отже, наявність максимального заповнення провідних посад в державі людьми, які володіють переконаннями, діловими та професійними якостями для проведення модернізаційних реформ, створює найсприятливішу ситуацію. Значна розбіжність між спрямованістю фактичної еліти та суспільно-політичними завданнями призводить до нестабільної та конфронтаційної ситуації.

Ефективний розвиток можливий лише за умови оновлення фактичної еліти за рахунок осіб, що відповідають викликам часу. Підкреслено, що розмежування владної та елітної структур є необхідним. Важливо враховувати, що якісні критерії формування еліти формуються політико-культурними стереотипами та суспільно-політичними проблемами. Важливою є потреба у врахуванні актуальних викликів часу при формуванні елітних структур [50, с.11].

У радянському суспільстві, наприклад, основним критерієм для досягнення елітного статусу служило «уміння жити», що визначалося як безпринципність, аморальність та лицемірство. У сучасній Україні, на жаль, ці тенденції посилюються, існує стійка тенденція до зниження морального порогу. Розповсюджується думка, що досягти елітарних позицій в суспільстві можна, лише нехтуючи нормами моралі. Таким чином, визначення критеріїв досягнення елітного статусу стає надзвичайно важливим, а також потрібен аналіз шляхів розвитку в суспільстві для входження в провідні верстви.

Формування політичної еліти в сучасному суспільстві визнається одним із пріоритетних напрямків досліджень у політичній науці. Незважаючи на значний обсяг наукового доробку у цій галузі, питання функціонування політичної еліти глибоко вивчено для розвинутих та стабільних суспільств, тоді як особливості становлення політичної еліти в перехідних суспільствах вимагають окремого розгляду.

Для характеристики сутності еліти в перехідних суспільствах використовуються терміни «трансформація еліти», «зміна еліти», а також термін «заміна еліти». Заміна еліти означає відсторонення попередньої еліти і приходу до влади нової еліти, що, як правило, виникає внаслідок революційних перетворень [1, с.132].

Трансформація еліти, на наш погляд, включає в себе перетворення всередині правлячої еліти, зокрема виходження на лідерські позиції нового угруповання всередині правлячої еліти чи навіть приходу до влади представників вищого прошарку іншої соціальної групи. Зміна еліти (вживаючи терміни «трансформація еліти» та «зміна еліти» як синоніми) може також бути пов'язана із різкими змінами у її ідеології та політичному курсі, а також змінами у методах рекрутування еліти. Іноді це включає допускання до еліти представників контреліти.

Для перехідних суспільств вчені виділяють дві ключові тенденції трансформації еліти. Перша може бути сформульована як те, що стара еліта не повністю виходить із гри та залишається активною навіть під час радикальних політичних змін – вона інтегрується у нову еліту як її складова частина чи навіть залишається важливими фрагментами, навіть під час революційних потрясінь. Серед причин цього можна вказати наявність прогалів у новій еліті щодо професіоналізму та практичних знань, необхідних для управління країною, існування «перебіжчиків», які раніше покинули стару еліту, та неможливість швидкої заміни старих кадрів на ключових посадах [9, с.44].

Друга тенденція полягає в тому, що нова еліта або взаємодіє, або копіює цінності, норми, ідеї, звичаї та традиції старої еліти. Цей процес може відбуватися відкрито, коли йдеться про повагу до загальнонаціональних цінностей та розрив з «проклятим минулим». Проте, переважно це запозичення відбувається «контрабандним» шляхом, негласно, а іноді навіть у супереч публічним деклараціям [9, с.45].

На основі вищезазначених тенденцій в широкому спектрі концепцій, які розглядають перехід від «старої» еліти до «нової», можна виділити два наукові

підходи. Перший підхід використовує співвідношення між політичними (партійними) та господарськими (управлінськими) компонентами старої еліти та новоутвореними компонентами, які формально не пов'язані із попередньою політичною системою, для систематизації концепцій трансформації еліт [18, с.14].

Другий підхід передбачає або «революційну» (повну, докорінну) зміну еліти, або самозбереження та лише зміну «декорації» навколо еліти. Останній процес найчастіше називають «заміною еліти», що означає повне знищення попередньої еліти та прихід до влади контреліти, що, як правило, є наслідком революційних перетворень [23, с.7].

Зміна еліти відбувається по-різному під час періодів політичної нестабільності: люди, які займали ключові посади в державному управлінні, залишають свої посади, з'являється багато вакансій, які заповнюються з порушенням попередніх норм, традиційних для реформованої еліти. Суспільство майже ніколи не відчуває нестачі бажаючих зайняти елітні позиції. Цей процес тісно пов'язаний із явищем політичного рекрутування. У стабільних політичних системах рекрутування еліти відбувається за чітко визначеними процедурами, завдяки чому особовий склад еліт періодично оновлюється, а сама політична структура залишається в основному незмінною [28, с.4].

Політична практика виділяє дві основні системи рекрутування еліт: гільдійну та антрепренерську системи. Вибір конкретної системи рекрутування визначається кількома факторами, такими як роль партійної системи в суспільстві, політичні традиції, ступінь однорідності культури та рівень соціальної нерівності.

У практиці часто використовують комбінації антрепренерської і гільдійної систем рекрутування, а не чисті варіанти. Демократичні зміни в політичних системах мають принципово змінити моделі рекрутування еліт, стиль їхньої поведінки та спосіб життя, щоб уникнути подібності до старої

номенклатури, яка була зайнята в основному інституціоналізацією своїх привілеїв.

Неоднозначність пострадянської системи рекрутування еліт пов'язана зі слабкістю політичних партій, зокрема тих, які мають демократичну орієнтацію. У перехідний період економічні зусилля сприяють виникненню політичних партій, які представляють канали доступу до стратегічних важелів управління суспільством та визначення його стратегії. Однак в багатьох нових державах цей процес не відбувся, і неономенклатура, в значній мірі, виявилася продовженням попередньої еліти, а нові елітні групи виникають в результаті розпаду попередньої номенклатури[29].

У контексті дослідження еліт перехідного періоду часто використовується термін «клан». У реальності цей термін вказує на тіньове закрите угруповання, яке не має легітимного оформлення та формується на основі спільних інтересів його учасників, що включає кругову поруку та власну «мораль».

Клановість у політиці проявляється не лише у закритості дій та непрозорості процесу прийняття рішень перед суспільством, але й у використанні різних методів та засобів, перехідних із кримінальної сфери в політику. Сприятливим середовищем для розвитку кланів є ситуація в суспільстві, коли соціальні сили, що є соціальною базою влади, ще не скристалізувалися, державна влада є слабкою, а кризові явища в економіці, політиці та соціальній сфері набувають значних розмірів. Це створює умови для формування кланів в політиці [36, с.9].

У перехідних суспільствах елітам притаманні рецидиви вождизму, який є специфічним типом владних відносин, що виникає на стадії посттоталітарної організації суспільства. В сучасному світі цей вождизм виявляється через клієнталізм, де політична система функціонує як ієрархія владних кланів, в яких відбуваються взаємовідносини типу «клієнт – патрон», непотизм – рекрутування в правлячу еліту на підставі спорідненості, та трибалізм – політичне просування за земляцьким принципом.

Трансформація політичної еліти в перехідних суспільствах має свої відмінності в кожній країні, залежно від історичних традицій, рівня політичної культури, характеристик соціальної структури, наявності та характеру політичних партій, відносин між ними, типу політичного режиму до початку трансформації та інших факторів. Ці чинники визначають характер та зміст як загальної трансформації суспільства, так і зміни політичної еліти.

1.2. Концепції політичних еліт

Політична еліта представляє собою складову великої суспільної групи, яка усвідомлює свої інтереси та має власну специфіку. В певному відношенні вона організована, маючи стійкі та міцні внутрішні зв'язки, і внаслідок цього визначає способи та умови реалізації інтересів своєї групи в суспільстві. Політична еліта обмежує коло осіб, які здійснюють управління суспільством, а також впливає на розвиток науки, освіти, культури, економіки тощо.

Теорія еліт, розглянута на початку ХХ століття, розглядає політичну владу як ключовий елемент суспільних відносин, зосереджуючись на відносинах панування й підкорення. Виділення еліти залежить від рівня політичної суб'єктності великої суспільної групи. В окремих випадках політична еліта може виходити за межі контролю своєї спільноти і ставати незалежним розпорядником політичної репрезентації не лише своєї керівної групи, а й всього стану чи інших верств[3, с.92].

Політична еліта взаємодіє з різними колами та угрупованнями суспільства, а також окремими особистостями, які контролюють матеріальні ресурси, організаційно-технічні засоби та засоби масової інформації. Її функції включають формування ідеології, розробку політичної стратегії, репрезентацію спільноти перед суб'єктами політики та владою, а також регулювання політичного представництва та добір кадрів.

Політична еліта може бути складовою правлячого стану, включаючи вищі управлінські кадри та ідеологів, які зазвичай вибираються із свого стану

та мають значущі матеріальні та соціальні позиції. Однак існують і можливості поповнення еліти шляхом переходу ідеологів та політиків до «прогресивного» стану або привласнення талановитих особистостей з інших верств через надання їм привілеїв та можливостей для зростання.

Поза зазначеними соціальними групами до складу політичної еліти входять члени впливових родин з економічних, адміністративних і політичних кіл. Механізми родинних та особистих зв'язків, а також протекції значно впливають на спосіб функціонування еліти, що слід враховувати при аналізі суспільної практики та плануванні політичних акцій [8, с.197].

Проблеми політичної еліти, так само як і питання політичної діяльності, трактуються дослідниками різноманітно. Варто згадати думки стародавніх мислителів, які обговорювали концепції божественного та природного походження влади. У контексті сучасної політичної думки та практики це питання лишається актуальним.

На початку ХХ століття у політології виникли три основні концепції функціонування політичної еліти, а саме: елітарна модель, теорія плюралізму еліти та моделі майбутнього державного управління.

1. Елітарна модель визнає провідну роль еліти в політичній діяльності, не вважаючи участь народу управлінню державою обов'язковою. Ця концепція включає макіавеллізм, теорію занепаду американської демократії та теорію самовідновлення панівного стану.

2. Теорія плюралізму еліти розглядає різноманітність наявних еліт, які поділяють владу та вплив. Дослідники, такі як Роберт Мілс та П'єр Бірнбаум, виділяли єдність, однорідність та аристократизм владної еліти.

3. Моделі майбутнього державного управління вивчаються з погляду переосмислення принципів демократії та спроби реформування системи влади [4, с.189].

Ці концепції пропонують різні підходи до розуміння ролі та функцій політичної еліти в сучасному суспільстві.

Еліта влади включає представників всіх рівнів законодавчої, виконавчої, та судової влад, а також представників промислових, банківських, аграрних секторів, військово-промислового комплексу, керівних кадрів правоохоронних органів, а також засобів масової інформації, наукових та освітньо-просвітницьких організацій, конфесій та інших суспільних сфер.

Особливо важливим є питання про правлячу еліту під час перехідного періоду від тоталітаризму до демократії, коли партійно-політичні структури ще не визначені повноцінно, а контроль колишньої політичної еліти (наприклад, комуністичної чи фашистської) не існує.

У цих умовах правляча еліта не завжди має чітку структуру та внутрішні зв'язки на неформальному рівні, але часто вона проявляє схожі політичні й ідеологічні позиції. Фактично, правляча еліта посттоталітарних суспільств може розглядатися як соціальний стан номенклатурного дворянства, сформованого на основі кланових, родинних, ідеологічних та особистих критеріїв [52, с.63].

Досвід розвитку суспільства та формування держав в постімперських утвореннях, таких як нові незалежні держави, що виникли після розпаду СРСР, свідчить, що проблема становлення національної еліти значно впливає на процеси соціального управління в цих країнах. Особливо там, де місцевій еліті бракує досвіду державного управління, ідеологічних орієнтирів, та структуризації суспільства.

У таких суспільствах еліта найчастіше організовується на регіонально-кланових та галузевих засадах, що ускладнює її здатність на ранніх етапах державності визначити свою провідну історичну роль та політичну перспективу. Однак ці виклики є невід'ємною частиною процесу становлення, а їхньому подоланню сприяє зміна поколінь у верхівках влади.

1.3. Історичні аспекти формування політичної еліти в Україні

Формування політичної еліти в умовах Російської імперії та Радянського Союзу виявило особливості, що відрізняли його від аналогічних процесів в інших країнах. У Російській імперії політична еліта переважно формувалася з представників дворянства та бізнес-еліти. Здобуття освіти та наявність майна давали цим особам можливість займати високі посади та брати участь у процесі ухвалення рішень. Однак відбір кандидатів на посади відбувався не за конкурентною основою, а через сприяння родинних та бізнесових зв'язків. Також відсутня була демократична конкуренція, яка забезпечувала б вибір кандидатів на основі їхніх здібностей та компетентності [51, с.25].

У Радянському Союзі формування політичної еліти мало зовсім інші принципи. Після Жовтневої революції 1917 року була введена система комуністичної партії, яка стала ключовою у політичному житті країни. Члени партії отримували можливість займати високі посади в державі, підприємствах та інших сферах діяльності. Відбір кандидатів ґрунтувався на членстві в партії та відповідності її ідеології, що передбачало «перевірку» на вірність та готовність виконувати вимоги партії. Також проводилася активна перепідготовка кадрів для забезпечення їхньої відповідності ідеології та політичному курсу партії.

Проте така система формування політичної еліти призводила до численних проблем, таких як відсутність демократії, відсутність вільної конкуренції та відповідальності перед громадянами. Багато членів партії, які займали високі посади, не завжди були компетентними, але вони відповідали вимогам ідеології та політичного курсу партії [30, с.199].

Формування політичної еліти в умовах Російської імперії та Радянського Союзу відрізнялося від процесів у демократичних країнах. У сучасній Україні цей процес відбувається в умовах демократії та вільної конкуренції, не дивлячись на проблеми з корупцією та недостатньою відповідальністю влади перед громадянами. Забезпечення високоякісної політичної еліти вимагає дотримання демократичних принципів, відкритих та прозорих механізмів відбору кандидатів на посади, доступу до освіти та культури, а також

встановлення високих стандартів відповідальності та прозорості влади перед громадянами [26].

У світлі змін, що відбуваються в Україні, розуміння ролі політичної еліти та механізмів її формування набуває важливості для забезпечення стабільності та розвитку країни. Демократичні принципи та відкритість у відборі кандидатів на посади сприяють формуванню компетентної та відповідальної політичної еліти, що, в свою чергу, сприяє стабільності та розвитку України.

Після отримання незалежності від СРСР у 1991 році, Україна пережила суттєві зміни у формуванні політичної еліти. Країна стала демократичною, і різні політичні сили почали конкурувати за право займати владні посади. Політична еліта стала представлена різними соціальними та культурними групами з різноманітними поглядами та ідеологіями.

Однак формування політичної еліти в Україні зазнало значних труднощів через історичні та соціально-економічні чинники. З одного боку, відсутність досвіду демократії та ринкової економіки призвела до нестабільності та корупції. З іншого боку, роз'єднаність українського суспільства за соціальними та етнічними лініями ускладнювала формування єдиної політичної еліти[27].

У початковий період незалежності України виникали проблеми недостатньої кадрової бази для розвитку нової економіки та створення ефективної державної системи. Більшість представників політичної еліти не мали необхідної компетенції в управлінні вільним ринком та демократичним суспільством, оскільки вони мали попередній досвід роботи в умовах колишнього СРСР. Також виявлялися проблеми відкритості та прозорості в процесах формування політичної еліти, що призводило до корупції та неправомірного відбору.

З часом українська політична еліта набувала досвіду роботи в умовах демократії та ринкової економіки. З'явилися нові політичні партії та громадські організації, які активно залучали молодих, компетентних та

енергійних представників. З'явилися інститути, які забезпечували незалежний відбір кадрів на вищі посади, такі як Національна академія державного управління при Президентіві України та державний службовий корпус.

Незважаючи на досягнуті успіхи, деякі проблеми у формуванні політичної еліти залишаються актуальними. Деякі політичні сили продовжують використовувати нечесні методи для отримання владних посад, включаючи адмінресурс, купівлю голосів та перевищення електорального бюджету. Також етнічні та регіональні групи можуть мати перевагу в формуванні політичної еліти через історичні та культурні фактори[20, с.15].

Отже, формування політичної еліти в Україні виступає ключовим фактором для розвитку демократичного суспільства та забезпечення стабільності держави. Для забезпечення якісного та етичного формування політичної еліти необхідно розвивати відкритість, прозорість та конкуренцію в процесах відбору кандидатів на посади влади. Також важливими є розвиток системи вищої освіти та культури, а також встановлення високих стандартів відповідальності та етики серед представників влади.

Процес формування політичної еліти в Україні є неперервним і продовжується. Етапи цього процесу пов'язані з виборчими циклами, що підкреслює важливість виборів як основного механізму формування політичної еліти. Парламентські вибори мають найбільший вплив на тенденції трансформації української політичної еліти, оскільки вони визначають більшість складу політичної еліти. Президент формує верхівку адміністративної еліти, але його вплив менш значущий, і він часто використовує парламент як свій кадровий резерв[22, с.99].

Оглядаючи етапи розвитку політичної еліти в Україні, можна виділити наступні періоди:

1. У період з 1990 по 1994 роки відбувалася стадія формування політичної еліти. Склад Верховної Ради, обраний у 1990 році, відіграв ключову роль, проголошуючи суверенітет та незалежність України. Цей період став

«школою» для партійно-господарської номенклатури, що стала основою для подальшого формування політичної еліти.

2. У період між 1994 та 1998 роками відбулася трансформація політичної еліти, що перетворилася на професійну. Політичні партії стали ключовим гравцем, а регіоналізація та омолодження еліти стали визначальними тенденціями.

3. З 1998 по 2003 рік спостерігалася олігархізація політичної еліти та зрощення бізнесу та влади. Період від 1998 до 2003 року визначився помітною олігархізацією та взаємопроникненням бізнесу та політики в Україні. Великі бізнесмени все частіше з'являлися в політичних структурах, одночасно утримуючи вплив у своїх компаніях. Це призвело до того, що більшість народних депутатів і керівників виконавчої влади стали мільйонерами, що викликало скептицизм у громадськості. Однак олігархізація також призвела до підвищеної уваги до економічних питань та розвитку нових управлінських підходів[15].

Також відзначалася тенденція до розколу в політичній еліті та формування нового контрелітарного руху, який прагнув змінити режим Л. Кучми. Однак виникла проблема лобювання конкретних бізнес-інтересів за допомогою повноважень влади. Дослідники політичного істеблішменту України відзначають низький рівень моральних якостей українських політиків, що спричиняє низький рівень довіри громадськості до більшості політиків.

Крім того, значна частина політичної еліти не володіє достатньою професійною підготовкою та стратегічним мисленням, що також представляє собою негативний аспект. Дослідники, які аналізують політичний істеблішмент України, вказують на кілька негативних характеристик:

- Низька ефективність політико-управлінської діяльності загалом та якості прийнятих політичних рішень зокрема.
- Невдалий компроміс та узгодження інтересів різних сторін.

– Відчуження політичної еліти від суспільства та поглиблення соціального розриву між нею та громадянами[10, с.58].

Ці характеристики призвели до низького рівня довіри до українських політиків. Зрозуміло, що ідеальної еліти не існує, оскільки політичний клас відображає соціальні проблеми і протиріччя суспільства. Однак відповідальність за суспільство лежить на еліті, яка повинна лікувати хвороби суспільства, починаючи з самої себе.

Для поліпшення якості політичної еліти України, внутрішньоелітарні механізми селекції повинні відігравати ключову роль. Не можна покладатися лише на результати виборів, оскільки їхній вплив може бути досить суперечливим. Особлива увага повинна бути приділена процедурам добору еліт, їхній демократичності, прозорості та підвищеним вимогам до професійних і моральних якостей претендентів на виборні посади, зокрема, на посади керівників центральних та регіональних органів виконавчої влади.

Наприклад, при формуванні партійних списків на виборах до парламенту, слід використовувати як внутрішньопартійні демократичні процедури (наприклад, голосування за окремими кандидатурами на з'їздах партій та блоків), так і механізми професійної селекції. Правильна політична еліта має мати чітку державну місію, на яку вона повинна фокусуватися, навіть якщо це вимагає великих жертв. Однак наша «еліта» стикається з серйозними проблемами [12, с.23].

Хоча більшість її представників розуміє свою історичну місію, труднощі виникають на етапі практичної реалізації. Їхня вразливість виявляється у небажанні відмовлятися від особистих та групових інтересів на користь національних, а також у відсутності здатності до домовленостей для досягнення стратегічних завдань. Багато з них слідкують за принципом В. Бернштайна, вдаючись до підтримки процесу перед отриманням результату. Для того щоб крокувати у напрямку поліпшення, політична еліта повинна акцентувати свою місію та відмовитися від особистих та групових інтересів.

Отже, формування політичної еліти в Україні є складним процесом, що вимагає урахування соціально-економічних, політичних та культурних чинників. Важливо забезпечити відкритість, прозорість та конкуренцію у формуванні політичної еліти, а також встановити високі стандарти відповідальності перед громадянами та компетентності представників влади[13, с.165].

Крім того, освіта та культура важливі для формування політичної еліти. Розвиток системи вищої освіти в галузі політичних наук та державного управління сприяє вихованню компетентних фахівців для роботи в умовах демократичного суспільства. Культурний рівень також впливає на моральні цінності представників влади, роблячи їх більш відповідальними та етичними.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ТА УЧАСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Роль політичного класу та політичної еліти України у розбудові держави

Політичний клас втілює в собі верхні соціальні шари, які мають атрибути влади і утримують реальну владу або прагнуть до неї в основних сферах (ідеологічній, політичній, економічній, зовнішньоекономічній та інших) діяльності держави. Політичний клас складається з членів суспільства, які технологічно реалізують певну, визначену політичну культуру протягом певного періоду: депутатський корпус парламенту, управлінсько-адміністративна еліта, еліта судової влади, дипломатична та військова еліта, лідери політичних партій та громадських рухів, керівники впливових політологічних центрів, фондів, політтехнологи, політичні журналісти та коментатори. Іншими словами, це всі, хто має відношення до управління державою і суспільством, включаючи опозицію [6, с.123].

У нестабільних, перехідних суспільствах такий клас значною мірою формується за зусиллями не лише держави та її структур, але й зацікавленими у владі кланово-корпоративними та навіть криміналізованими структурами загалом. Наприклад, яскравим прикладом такого олігархічного клану було наближене до колишнього президента В. Януковича та його сина Олександра політичне та бізнесове оточення, до якого входили: молодший син экс-президента В. Януковича, экс-виконувач обов'язків прем'єр-міністра та голови Національного банку України С. Арбузов, экс-міністр внутрішніх справ України В. Захарченко, экс-міністр доходів і зборів О. Клименко, голова Державного агентства земельних ресурсів С. Тимченко, экс-міністр енергетики та вугільної промисловості України Е. Ставицький, «головний

фінансист сім'ї» С. Курченко та экс-начальник Державного управління справами А. Кравець [7].

До цієї когорти слід віднести також братів А. та С. Ключових та колишніх Генерального прокурора України В. Пшонку і Голову Адміністрації Президента України С. Львовича. Загалом до цієї «сім'ї» входило майже сотня керівників різних рівнів, пов'язаних родинними зв'язками, що значно перевищує кількість працюючих в оточенні Президента В. Ющенка, який ініціював широке використання принципу кумівства в кадровій політиці.

Незважаючи на заяви сучасної влади про необхідність нового підходу до життя, процес «заходження» до складу політичного класу часто ґрунтується на старих методах, таких як протекція, особиста відданість або родинні зв'язки. Наведемо кілька прикладів. Одним з них є призначення на посаду тимчасового виконавця обов'язків Голови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕП) 24-річного Д. Вовка, який не має відповідної освіти в енергетичній сфері (до цього він працював у фінансовій компанії Інвестиційний капітал України (ICU), що належить голові Національного банку України В. Гонтаревій) [11].

Інший приклад – отримання посади керівника Департаменту державної реєстрації майнових прав на нерухоме майно 26-річним сином на той момент Генерального прокурора України В. Яреми, Валерієм Яремою, або те, що 24-річний А. Пашинський, син голови комітету ВРУ з питань національної безпеки і оборони та экс-голови Адміністрації Президента України С. Пашинського, без відповідної освіти очолив другий Департамент державного госпрозрахункового зовнішньоторговельного підприємства «Спецтехноексперт» державного концерну «Укроборонпром» [14].

Також варто відзначити призначення на відповідальну посаду керівника Департаменту місцевого самоврядування та децентралізації Адміністрації Президента України 26-річної К. Кодоненко, яка набула найбільшого професійного досвіду, працюючи юрисконсульткою на Житомирському заводі огорожувальних конструкцій (на той час директором заводу був Г. Зубко, а з

червня 2014 р. – перший заступник Глави Адміністрації Президента України) [14].

Народним депутатом України за партійним списком Радикальної партії О. Ляшка стала тимчасово непрацююча «харківська волонтерка» з золотим iPhone 24-річна А. Кошелева, яка, однак, так само, як і народний депутат парламенту попереднього скликання від Партії Регіонів Т. Повалій, не змогла відповісти на запитання щодо державного устрою України.

Несумнівно, талановиті, кваліфіковані та високоосвічені молоді люди повинні входити до складу влади, проте це повинно відбуватися на основі відкритих конкурсів та дотримання принципу заслуг, що є обов'язковими вимогами та стандартами Європейського Союзу. Усі три розглянуті політичні градації не можуть існувати відокремлено, і їхні представники можуть входити до будь-якого з цих коліс. Проте, відмінності між ними, виокремлені вище, є значущими та очевидними.

Зазвичай істеблішмент створює соціальне оточення, з якого виходить еліта, що визначає політичний курс чи розробляє загальнонаціональну стратегію, тоді як політичний клас відповідає за її виконання. Найвищі посади належать правлячій еліті, яка володіє владними ресурсами та можливостями впливу на громадські відносини.

Важливо відзначити, що представники політичної еліти можуть відрізнитися за функціональними ознаками – тими, хто обраний чи керує, та ціннісними – тими, хто гідний управління. Однак у реальності розвитку України ці ознаки рідко збігаються. Часто до складу політичної еліти входять ті, хто отримує можливість впливу через участь у виборчих процесах, або ті, хто володіє здатністю впливати, залишаючись поза цим процесом через контроль над неполітичними ресурсами, які «під час впливу на ухвалення політичних рішень вже набувають політичного сенсу» [24, с.78].

При огляді політичного ландшафту сучасної України можна констатувати, що вітчизняний істеблішмент вже практично сформувався, а політичний клас виявляє підвищену активність. Все це відбувається при

відсутності справжньої вітчизняної еліти, яка виявилася неспроможною у незалежній Україні формувати цілі та вирішувати загальнодержавні завдання. Таким чином, спостерігається раптовий викид у псевдоеліту, утворюючи «гримучу суміш», де змішуються уламки радянської партійної номенклатури, політичні кар'єристи, демократи та особи сумнівного походження.

Отже, ніхто з опозиційних політиків, які часто виступали на сцені Євромайдану, не взяв на себе особисту відповідальність у критичний момент формування Української держави. Триває дискусія, яка відзначає відсутність незалежного, суверенного і об'єднавчого лідера для українського народу.

Здається, однією з можливих причин несформованості сучасної української еліти, зокрема політичних діячів та державних менеджерів, є відсутність інтересу сучасного політичного класу. Політичний клас, який потрапив до влади унаслідок певних обставин та подій, не виявляє достатньої зацікавленості в виконанні своїх функцій, не маючи реального та повноцінного авторитету. Ця неефективність виникає не з відсутності знань та вмінь, а з відсутності органічної потреби враховувати інтереси суспільства [31, с.7].

Світовий досвід показує, що в державах зміни в правлячих елітах відбуваються різними способами залежно від форми державного управління. Україні, з її спотвореною системою політичної влади, характерною конкурентною боротьбою та домінуванням груп впливу, загрожує перетворення державних органів влади на засіб отримання специфічної ренти, в тому числі кланово-олігархічний підхід до формування влади.

Таким чином, існує ризик того, що зміна поколінь на політичному олімпі відбудеться за умови нав'язування громадянам політиків, які не відповідають моральним стандартам суспільства. Ця тенденція почалась ще за президентства Л. Кучми і продовжується дотепер, коли нове керівництво держави продовжує служити інтересам своїх «фінансових донорів», кумів, сватів та інших «любих друзів».

Мало що змінилося після визначних подій Революції гідності, яка позбавила В. Януковича та його «сім'ю» політичного п'єдесталу, оскільки нові політики швидко зайняли його місце. Деякі з цих нових лідерів не володіли необхідними професійними кваліфікаціями та досвідом, однак були готові до корупційних дій на генетичному рівні [35, с.412].

Використання військових дій в Донецьку стало виправданням відсутності реформ у державі. Проте, реформи є важливою умовою для перемоги України в цьому конфлікті. Досвід Ізраїлю показує, що проведення реформ у непростих умовах не є неможливим. Ситуація в Ізраїлі на початку 1980-х років була подібною до сучасної в Україні: війна, гіперінфляція, дефіцит бюджету, великий зовнішній борг, корупція та інші проблеми.

За політичної волі прем'єр-міністра Ізраїлю Шимона Переса була створена команда експертів, яка розробила Ізраїльський стабілізаційний план. План передбачав жорсткі фіскальні та монетарні заходи, такі як скорочення дефіциту бюджету, підвищення податків та скорочення витрат. Ці заходи призвели до стабілізації ситуації в державі та подальших ринкових трансформацій.

Україна може взяти на озброєння досвід Ізраїлю та здійснити ефективні реформи, навіть в умовах військового конфлікту, забезпечивши високий рівень життя та комфортні умови для бізнесу. Аналізуючи стратегії фінансування та управління соціальною та гуманітарною сферою під час гібридної війни з РФ, які пропонує уряд України, можна звернутися до історичного досвіду вирішення соціальних викликів під час воєнних конфліктів. Наприкінці 1942 року, під час Другої світової війни, у британському парламенті голова одного з комітетів, У. Беверідж, представив план нової організації соціального забезпечення. Цей план визначався як частина «всеохопної політики соціального прогресу» та передбачав розширення соціального страхування для всіх громадян Британської імперії та гарантування національного середнього доходу, що був достатнім для гідного життя [38].

Основною метою плану було забезпечення повної зайнятості під час війни, що супроводжувалось контролем за рівнем зарплати та цін, реформами в освіті та усуненням приватної власності на засоби виробництва. Національна служба охорони здоров'я була також створена, щоб надавати усім громадянам імперії безкоштовні медичні послуги.

Цей підхід показав, що соціальні та економічні політики, спрямовані на покращення умов життя та гідність громадян, можуть успішно реалізовуватись під час воєнних криз. За таких умов важливо мати політичну волю та гуманістичні цінності лідера, як це демонстрував У. Черчілль, ставлячи добробут громадян у центр своїх пріоритетів.

Іншим прикладом ефективного управління соціальними викликами в період кризи є проведення «Нового курсу» в США президентом Ф. Рузвельтом у 1930-х роках під час Великої депресії. Цей підхід передбачав широкомасштабне державне втручання в економіку, зокрема заходи щодо стабілізації банківської системи та реалізацію соціальних програм з метою підвищення рівня життя та соціального забезпечення населення [49, с.239].

Ці приклади свідчать, що управління соціальними та гуманітарними справами в умовах воєнного конфлікту може бути успішним за умов наявності виразної соціальної політики та відданості лідерства гуманістичним цінностям.

Під керівництвом Л. Ерхарда, який обіймав посаду міністра економіки в уряді канцлера К. Аденауера у 1948 році, був прийнятий курс на створення економічного порядку, що ґрунтувався на розробленій ним у 1946 році концепції соціально-ринкової економіки. Ця концепція відзначалася унікальним поєднанням конкурентних відносин у сфері економіки та соціальних гарантій[49].

Л. Ерхард спрямовував розвиток системи соціальних гарантій, використовуючи закон про зрівнювання економічного тягаря. Це призводило до формування нових соціально-трудова відносин, збільшення фонду заробітної плати та внесків до пенсійного фонду у міру зростання рівня

виробництва та впровадження системи соціального забезпечення для працюючих. Реформи Л. Ерхарда отримали підтримку громадян, які відчули позитивні зміни в державній політиці соціальної підтримки.

Однак, слід відзначити, що ключовим фактором економічного розвитку післявоєнної Німеччини стало також її приєднання до «плану Маршалла». Ресурси від цього плану ефективно вкладалися у розвиток ключових галузей промисловості, таких як хімічна, металургійна, машинобудівна та електротехнічна [1, с.230].

Це дало поштовх для розвитку легкої та переробної промисловості, створення умов для малого та середнього підприємництва та сприяло використанню частини прибутків для технічного оновлення та досліджень нових технологій. Під керівництвом німецького уряду підприємства, які працювали на експорт, отримали особливу підтримку, і наприкінці 1950-х років Німеччина стала однією з десяти найбільш розвинених країн світу.

Враховуючи низку проблем у формуванні еліти та політичного класу України, важливо відзначити декілька ключових аспектів:

- Олігархізація елітних груп, їх відчуження від інших верств суспільства та перетворення на замкнену привілейовану касту.
- Вплив феномену «партії влади», яка має тенденцію до авторитаризму та поєднання номенклатури та олігархії.
- Деідеологізація партійних програм, що призводить до зростання електоральної підтримки.
- Зменшення публічної «війни еліт» та їх консолідація навколо використання державно-адміністративних ресурсів для задоволення власних інтересів.
- Прагнення багатьох до вступу до когорти еліти та отримання соціального статусу, не враховуючи природних обдарувань чи потенціалу.
- Створення умов для маніпулювання свідомістю електорату та нехтуванням правами в умовах комп'ютеризації та глобалізації [17, с.78].

Загальним висновком є те, що свідоме формування еліти та політичного класу є необхідною умовою для успішного розвитку суспільства, і важливо залучати до цього процесу різні верстви населення, зокрема середній клас.

Представники середнього класу стають визначальним чинником у соціально-економічному розвитку, формуючи основу політичного класу та втілюючи політичні еліти. Однак існує значна загроза, що вони можуть піддатися асиміляції під час приходу до влади, перетворюючись на квазіеліту, яка, не набувши справжньої елітарності, ризикує змінити свої первісні цінності та орієнтації [30, с.199].

Важливим є широке впровадження принципів мерітократії – нової філософії та механізму формування еліти через насичення, селекцію та циркуляцію справедливих, талановитих та здібних особистостей. Створення відповідних соціальних та політичних «ліфтів» (як показали позачергові парламентські вибори 2014 року, нові обличчя громадських активістів, волонтерів та бійців добровольчих підрозділів вже ввійшли до влади).

Необхідно утриматись від обмеження свободи слова та введення цензури на критику влади, її представників чи політичних партій, що не відповідає європейським стандартам і міжнародним нормам, і є характерним для тоталітарних режимів. Політична еліта та політичний клас України повинні свідомо та чесно керуватись принципом, який висловив У. Черчіль: «Відмінність державного діяча від політика полягає в тому, що політик орієнтується на наступні вибори, а державний діяч – на наступне покоління».

2.2. Характеристика впливу політичної еліти на державну політику в Україні

Різні учасники політичного процесу мають різний вплив на становлення держави. Більшість громадян не приймає активної участі в політичному житті, залишаючи це покликання спеціалізованим шаром осіб, що називаються політичною елітою. Політична еліта представлена особами, які володіють

певними позитивними якостями (харизма, компетентність, сила волі, культура, порядність) і займають ключові позиції в суспільстві.

Політична еліта, як правило, є меншістю в суспільстві, володіє самостійністю і привілейованим статусом. Вона визначається психологічними, соціальними та політичними якостями, беручи активну участь у прийнятті та реалізації політичних рішень, пов'язаних з державною владою.

Політична еліта включає різні складові, такі як політична еліта, що несе владні функції, бюрократична еліта, що включає представників управлінського апарату, та комунікаційна та духовна еліта, яка охоплює представників засобів масової інформації, науки, культури та духовенства [33, с.71].

Це поняття нерозривно пов'язане з контрелітою, яка є опозиційною соціальною групою, що прагне здобути право на входження в еліту, визначати політичні рішення та пропонувати альтернативні стратегії розвитку суспільства.

Останнім часом політична наука активно досліджує роль та місце політичної еліти та лідерів в становленні української державності. Ці питання стають особливо актуальними у контексті формування нових владних структур після виборів Президента України та майбутніх виборів до Верховної Ради України.

Слід визнати заслуги політичної еліти України за період незалежності, оскільки за її участю держава досягла суверенітету та незалежності, що визначено Конституцією як «суверенна і незалежна, демократична, соціальна правова держава». У суспільно-політичній сфері відбулося становлення владних структур, розвивається багатопартійна система та активно функціонують громадські об'єднання, недержавні аналітичні центри та засоби масової інформації.

В економічному секторі відбуваються трансформаційні процеси, спрямовані на впровадження ринкових принципів. Приватизація наближає

свій завершальний етап, формується клас великих власників, а також закладаються основи середнього та малого підприємництва. В економіці утворюється банкова фінансова інфраструктура, і національна валюта стала стабільною. У зовнішній політиці незалежність та суверенітет України визнані світовою спільнотою, країна є активним членом міжнародних об'єднань, таких як Рада Європи, і має угоди про співробітництво з Європейським Союзом і НАТО. Збройні сили України також беруть участь у миротворчих операціях [27].

Проте, на сучасному етапі українське суспільство стикається з кризовою ситуацією, що охоплює політичний, економічний, соціальний та духовний аспекти. У політичній сфері спостерігається зростання апатії та недовіри громадян до владних структур. В економіці відсутня довгострокова стратегія інноваційного розвитку виробництва, а соціально спостерігається збільшення майнової нерівності та зубожіння значної частини населення. Особливо глибока та небезпечна є криза в духовній сфері, виявляється втрата політичних і соціальних орієнтирів, ідеалів, а також виникає ідеологія неприйняття існуючої дійсності.

Іван Дзюба вказує на дивний характер сучасного українського суспільства, яке переживає одночасно дві реставрації – дикого капіталізму і радянської ідеології. Це вказує на те, що країна стикається з викликами, що мають різні спрямування, але взаємодіють між собою. Українське суспільство переживає кризу, яка полягає у невідповідності його сучасного стану прийнятим у цивілізованому світі критеріям.

Політична еліта, яка сформувалася після набуття незалежності, виявилася неадекватною вимогам часу та потребам суспільства. Не здатна сформулювати стратегію розвитку країни, вона не консолідує суспільство і не здійснює необхідні зміни для досягнення загального благополуччя. Велика частина політичної еліти складається з колишніх партійних та комсомольських функціонерів, що виявилися неспроможними адаптуватися до нових умов і вирішувати завдання, що стоять перед країною. Особливо це

стосується олігархізованої управлінської еліти, яка часто визначається особистим збагаченням як головною метою [32, с.87].

Отже, основною проблемою для України є внутрішня криза, яка виявляється у невідповідності її сучасного стану високим стандартам цивілізованого світу. Досвід інших пострадянських країн підтверджує, що політика страждає від численних «дитячих хвороб», адаптація еліти до нових реалій виявляється недостатньою.

Ми спостерігаємо явище приватизації влади, що полягає у тенденції владних еліт прагнути збільшити своє владарювання лише для самого владарювання. Основна мета – використовувати владу для розподілу державних ресурсів, а не для втілення програм, спрямованих на поліпшення якості життя громадян. Це призводить до загальної корумпованості, оскільки корупція пронизує владну ієрархію зверху донизу. Причиною соціальної неефективності сучасної політичної еліти в Україні є не відсутність знань чи навичок, а відсутність бажання захищати інтереси суспільства. Це може визначатися моральними принципами еліти, ефективними механізмами політичної відповідальності чи тиском громадянського суспільства. Однак колишня номенклатура та нова буржуазія не завжди демонструють такі чесноти, як служіння суспільству.

Ця політична еліта, здебільшого походить із сільської місцевості чи невеликих міст, і є носієм традиційної культури, де виокремлення за племінними чи клановими лояльностями є важливою частиною. Ці риси сильно впливають на цінності, якими керується політична еліта. У результаті цього формується політичний устрій, який характеризується неухважністю до суспільних інтересів, безвідповідальністю, непрозорістю і безконтрольністю.

Мірило громадської репутації представників еліти часто вимірюється їхнім статусом, товщиною гаманця та екстравагантним особистим споживанням. Це може призвести до поділу суспільства на два табори нації, які мають обмежений обмін ідеями, поглядами і цінностями через різні способи життя.

Політична еліта також впливає на моральні цінності суспільства і сприяє корозії цих цінностей. Особливо небезпечно, коли молодь відчуває, що для досягнення «елітарних» позицій можна порушувати норми моралі. Такий стан справ відображає необхідність формування нової політичної еліти, здатної до високих професійних і моральних стандартів, а також волі для реалізації стратегічних цілей, спрямованих на благо суспільства. Духовна еліта може відіграти ключову роль у цьому процесі, адже вона може звертатися як до сумління, так і до розуму громадян, відновлюючи загублений голос і стаючи «совістю нації».

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ ПРЕЗИДЕНТА, ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ЕЛІТ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Роль президента та парламентської еліти у формуванні публічної політики в Україні

У системі українського урядування роль Президента та парламентської еліти у формуванні публічної політики є визначальною. Обидва органи грають ключову роль у розробці, прийнятті та впровадженні стратегій і законодавчих актів, які визначають напрямки та пріоритети розвитку країни.

Конституцією України визначено правовий статус Президента, відводячи йому окремий розділ. Стаття 102 Основного Закону визначає три ключові ролі Президента: перш за все, як глави держави, він виступає від імені держави; по-друге, він гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність, додержання конституційних норм і прав громадян; і, нарешті, він є гарантом реалізації стратегічного курсу на повноправне членство в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору [39].

Визначаючи Президента главою держави та встановлюючи республіканську форму правління, Конституція фактично виносить його поза межі трьох гілок єдиної державної влади. Однак, його спеціальний правовий статус і неналежність жодній гілці влади не означають невизначеності його юридичного положення. Президент, враховуючи його повноваження і комплексну взаємодію з іншими гілками влади, виступає посередником між ними як центр, що забезпечує спільні зусилля [39].

Це робить Президента України не «над» гілками влади, а «між» ними, як інтеграційний фактор співпраці. Таким чином, Президент має широкі повноваження у взаємодії з законодавчою, виконавчою та судовою владою, виступаючи арбітром і забезпечуючи існування системи стримувань і противаг для уникнення абсолютизації влади одного органу.

Зважаючи на конституційну норму і практику її застосування визначенні компетенції Президента, а також на умови, способи і методи реалізації його повноважень, можна впевнено стверджувати, що його роль у державній владі впливає на імідж держави. Враховуючи останні події в Україні, роль Президента у владі стає особливо актуальною.

Конституціоналісти з різних наукових установ України систематично досліджують питання реалізації правового статусу Президента. Теми таких досліджень охоплюють інститут президентства, роль та місце Президента України в системі органів державної влади, розвиток його конституційно-правового статусу та інші аспекти.

Важливо підкреслити, що різноманітні розгляди та порівняльний аналіз стосовно реалізації правового статусу Президента України виникають у зв'язку з політичними та суспільними трансформаціями в державі на різних етапах її історії протягом всього періоду незалежності. Глава держави виступає як особа, що обіймає важливу посаду або як державний орган, займаючи високий статус в системі державних органів [41, с.22].

Зазвичай він виступає у ролі символу єдності нації та держави, гаранта цілісності держави, забезпечуючи безпеку та громадянські свободи; він також є верховним представником держави в національному та міжнародному політичному житті. Президент є однією з двох найпоширеніших юридичних форм глави держави у всьому світі. У системі суб'єктів публічного адміністрування Президент України займає особливе місце серед суб'єктів публічної адміністрації, не віднесених до органів державної виконавчої влади або місцевого самоврядування, але обладнаних окремими повноваженнями у сфері управлінського впливу в публічному адмініструванні, поряд із Верховною Радою України, Національним Банком України, Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, військово-цивільними адміністраціями тощо.

Ціннісно-функціональне призначення Президента України визначається його місцем в системі державної влади та включає такі характеристики:

1) Президент України не входить ні до законодавчої, ні до виконавчої, ні до судової влади в системі поділу державної влади, займаючи унікальне, самостійне положення в державному механізмі, проте за характером своїх обов'язків він найбільше наближений до виконавчої влади;

2) влада Президента походить від влади народу України, який є джерелом суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні (ч. 2 ст. 5 Конституції України), що надає формальну незалежність Президенту від інших вищих органів державної влади;

3) Президент України забезпечує єдність державної влади та державної політики, цілісність державного механізму;

4) Президент України має рівноправний статус серед суб'єктів системи державної влади;

5) Президент України зобов'язаний діяти виключно на підставі, в межах повноважень і згідно з принципами, закріпленими в Конституції та законах України (ч. 2 ст. 19 Конституції України) [44, с.138].

Перелік повноважень Президента України дає підстави для розгляду його ролі як носія виконавчої влади, на відміну від безпідставних тверджень деяких фахівців, що вбачають його власне в органі виконавчої влади, видається обґрунтованою.

Отже, оцінюючи Президента України як унікального суб'єкта, що втілює публічне адміністрування, слід зауважити, що його найбільший обсяг повноважень призначено саме у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності. Здійснюючи аналіз зазначеного, можна зробити висновок, що Президент України є унікальним суб'єктом публічної адміністрації. Засновуючись на конституційно-правовому статусі Президента України, формується адміністративно-правовий статус, суть якого складається з обов'язків, що визначені в ст. 106 Основного Закону.

Феномен олігархічних груп тісно пов'язаний із ключовими рисами політичної системи України, яка визначається злиттям політики та великого бізнесу. Деякі фінансово-політичні групи намагалися й зараз намагаються

впливати на політичні рішення, перетворюючи свої уявлення в політичну практику. Бізнес-структури поступово стали володіти власними політичними партіями. Важливою особливістю української олігархії стало прагнення займатися політикою та веденням бізнесу через політичні механізми, що призвело до перетворення політики на успішну форму бізнесу в Україні. Основною турботою бізнесменів стало створення умов для сприяння своїй діяльності.

В сучасному світі серед бізнесменів існують два різні підходи до політичної модернізації суспільства [45, с.153]. Перший передбачає перехід до ринкових відносин шляхом удосконалення демократичних представницьких інститутів, партій та масових організацій; встановлення економічної свободи, розглядаючої як право індивіда володіти приватною власністю та самостійно діяти у сфері економіки і забезпечення верховенства права.

Прихильники ліберально-демократичного розвитку вважають за доцільне брати участь у суспільно-політичному житті та впливати на владні структури через політичні партії та демократичну систему представництва. Це, на їхню думку, допоможе подолати розрив між суспільством і владою, змінити склад законодавчих органів і надати представникам «нової економіки» можливість впливу на управління.

Інший підхід до політичних форм переходу до ринкової економіки передбачає розвиток і удосконалення виконавчої влади в країні. Перехід від неототалітаризму до ринкової системи неможливий без диктатури законів та міцної авторитарної влади. Проте, поки що підприємці, які висловлюють готовність практично реалізувати ліберальну ідею суспільства та бути активними учасниками як політичних, так і економічних процесів, є меншістю. Прихильники жорсткої диктатури також становлять меншість. Більшість бізнесменів турбує доля їхнього підприємства під час політичних та економічних криз у країні, і вони готові підтримувати владу, яка забезпечить можливість продовжувати їхню діяльність.

Говорячи про участь бізнесу в політиці, важливо визнати, що у всьому світі підприємницькому сектору вдається впливати на політику не стільки через особисту участь у партійно-політичній діяльності, скільки за допомогою непрямих методів, таких як лобіювання або тиск організованих груп капіталу на представницькі та виконавчі органи влади. Підприємцям легше формувати об'єднання на основі спільних інтересів у межах формальних організацій, аніж створювати політичні партії. Зазначимо, що в Україні через слабку інституціоналізацію політичних партій є вигідніше створювати власні політичні партії для впливу.

Важливим аспектом стало поширення інформації, що в Україні бізнес-групи стали власниками власних політичних партій, а їх владні повноваження все частіше використовуються для лобіювання конкретних бізнес-інтересів. Умови політичної корупції, яка використовується напівлегально, стали загальноновизнаним явищем в українській політиці [51, с.27].

Важливо відзначити, що в Україні поступово формується модель політичної поведінки, орієнтована на особисту участь бізнесменів у політиці. На сьогодні підприємницькі представники великого бізнесу виступають політичним авангардом, оскільки вони накопичили значний капітал і готові вкладати його в політику, з метою створення сприятливих суспільно-політичних умов для розвитку бізнесу. Також слід зауважити, що представники менших підприємств часто «делегують» свої політичні повноваження великому капіталу, вважаючи, що він має більше засобів для впливу на суспільні відносини.

Розвиток крупних власників і олігархів як самостійних політичних суб'єктів є складним процесом. Вони утворюють різноманітні соціальні групи зі суперечливими інтересами, які спільно ставлять за мету гарантувати існування своєї приватної власності і забезпечити стабільну ситуацію в країні. Хоча вони можуть бути конкурентами в питаннях бізнесу, але створюють різні організації, включаючи політичні партії, для формулювання та підтримки своїх інтересів у громадськості.

Політичні інституції України, завдяки визначальній ролі політико-економічних груп у політичних відносинах, відзначаються високим рівнем злиття влади і капіталу. Капітал проникає на всі рівні адміністративної вертикалі не лише через засоби лобіювання (що є загальноприйнятою практикою для демократичних систем), але й за допомогою активної участі представників великого бізнесу у прийнятті політичних рішень.

У таких умовах система управління та законодавства розглядається бізнес-представниками як інструмент для захисту власності та збільшення прибутку, що, в свою чергу, може призвести до втрати державою здатності здійснювати політику в інтересах більшості громадян. Починаючи з 2006 року, значення партійно-політичного інструментарію стрімко зростає, перетворюючи його на не просто важливу форму участі олігархічної еліти у регульованих публічною боротьбою за владу, а справжню ключову.

Політичні партії стають основним джерелом для політико-економічних груп у змаганнях за владу. Важливо відзначити, що партійні структури політико-економічних груп віддалено нагадують партії у тому розумінні, яке зазвичай притаманне демократичним системам. Хоча формування та розвиток політичних партій в Україні може створити сприятливі умови для демократичних тенденцій у формуванні політичної еліти, це загальноприйняте твердження не завжди відповідає дійсності. Значна кількість політичних партій, налічених за останніми даними у Міністерстві юстиції України, не може бути розглянута як дозріла система політичних партій [37, с.41].

На жаль, партії на даний момент не є впливовою та авторитетною силою для широких мас, і вони ще не виконують належних функцій у політичному житті суспільства. У цьому контексті можна підтримати політолога Р. Сакву, який описує сучасну політичну систему як «псевдопартійну», орієнтовану на підтримку міжелітних зв'язків, а не виконання класичних функцій посередника між державою і громадянським суспільством.

Слід відзначити, що як олігархічній еліті потрібні партії для вирішення своїх завдань, так само партії є залежними від своїх спонсорів. Якщо раніше

партії функціонували як організації, головною функцією яких було участь у виборах, і, отже, вони можливо не виявляли помітної активності поза виборчим періодом, то сучасні партії стали постійним складовим елементом політичної системи, виконуючи різноманітні законодавчо закріплені функції – політичні, ідеологічні, виховні та організаційні. Це обставина призвела до потреби створення системного, розгалуженого функціонального апарату партій.

Але значна нерівність фінансових можливостей різних політичних партій призводить до нерівності їх шансів у політичній боротьбі, що спричиняє суттєві відхилення від принципу «народної волі», яку політичні партії мають формувати за своєю суттю. Ця криза заглиблюється бажанням олігархічної еліти використовувати фінансову підтримку політичних партій як інструмент впливу на політичний процес у країні, або, конкретніше, для прийняття політичних рішень, що задовольняють їх власні вузькі та корисливі інтереси.

Слід відзначити, що значущим фактором олігархізації політичних партій може бути характер фінансування їх діяльності, оскільки партії намагаються здобувати кошти з різноманітних джерел. Отже, в Україні спостерігається викривлення ролі політичних партій як у реальному політичному процесі, так і в масовій свідомості громадян. Такий стан справ у партійній структурі країни надає можливість бізнес-еліті трансформуватися в політичну еліту, використовуючи політичні партії власних цілях [37, с.44].

Україні потрібно посилити якість політичних партій. Забезпечення якості вимагає чіткої структуризації партійної системи, підвищення ролі партій на місцевому рівні, зміцнення їх фінансової незалежності, розвитку внутрішньопартійної демократії, підвищення кадрового потенціалу та чіткого позиціонування на політичній арені.

Отже, якщо розподілити вплив Президента України та парламенту на формування публічної політики, можемо виокремити наступне.

Президент України:

– Ініціатива та вплив – Президент має право ініціативи у сфері формування публічної політики, і його погляди та пріоритети важливі для визначення курсу розвитку країни. Він може вносити пропозиції та вказівки щодо законодавчих ініціатив.

– Зовнішні відносини – Президент виступає як глава держави та є ключовою постаттю в зовнішній політиці. Він визначає стратегічні напрямки міжнародної співпраці та розглядає зовнішньополітичні аспекти публічної політики.

2. Парламентська еліта:

– Законодавча діяльність – Парламент (Верховна Рада) є законодавчим органом, який приймає закони та регулює різні аспекти життя країни. Парламентська еліта впливає на формування та зміни законодавства, що стосується публічної політики.

– Парламентські комітети – різні комітети Верховної Ради спеціалізуються у розгляді конкретних сфер політики і їх рішення впливають на напрямки соціально-економічного розвитку країни.

– Співпраця з урядом – Парламент має важливу роль у затвердженні урядових програм і бюджету, що визначають ключові напрямки публічної політики.

Обидва органи, Президент та парламент, мають свої компетенції та повноваження і їхні взаємовідносини можуть впливати на ефективність прийняття та реалізації рішень у сфері публічної політики. Крім того, важливо враховувати громадську думку та взаємодію з громадськістю, оскільки це також впливає на формування та успішність реалізації публічних стратегій.

3.2. Вплив регіональних еліт на реалізацію державної політики

Регіональні політичні еліти в сучасній Україні відрізняються специфікою в структурній організації, ідейних установках та стандартах

політичної поведінки. Ці аспекти визначаються історичним розвитком та завданнями, що стоять перед ними в умовах сучасної регіональної політики України та конфігурації регіональних адміністративних утворень.

Відображенням уявлень про кланову організацію регіональних еліт є публіцистичні концепції, які відтворюють осмислення інформації про непрозорий характер формування місцевих та регіональних владних центрів. Деякі аналітики наголошують на тому, що регіональні клани та еліти в Україні взаємодіють, проте регіональна еліта існує переважно у клановій формі.

Важливим аспектом розвитку політичної еліти в Україні залишається регіональний рівень, який віддзеркалює зв'язок із пострадянським минулим. Процеси європеїзації та трансформації політичної системи країни ще не стали домінуючими. Демократичні стандарти у формуванні регіональних еліт пов'язані з особливим типом правової свідомості та культури у політичних відносинах. Регіональні процеси елітотворення залишаються віддаленими від публічних політичних процесів, а моделі взаємодії регіональних еліт з центром визначаються, переважно, пристосуванням [40].

Механізми функціонування регіональних політичних еліт тісно пов'язані з тенденціями реформування адміністративно-територіального устрою, такими як децентралізація та збільшення обсягу регіонів. Однак взагалі, увага регіональних політичних еліт до реформ є низькою. Така нецілісність елітних утворень та їх вертикальний зв'язок з центральними фінансово-промисловими групами визначають ієрархічну структуру еліт. Негативна характеристика регіональних політичних еліт ґрунтується на конкретних фактах та невизначеності в методології аналізу. У результаті, регіональні еліти сприймаються як владні кола, які мають правління та повноваження.

Соціальний склад регіональних політичних еліт в Україні обмежений рівнем соціального представництва, а залучення до їхнього формування принципів відкритості щодо гендерної та етнічної рівності. Методи рекрутування регіональних політичних еліт пов'язані із соціальними та

професійними параметрами. На фоні цього, українська реальність елітотворення відзначається структурою представництва групових інтересів, які в основному виникають для забезпечення преференцій для бізнес-структур. Існують тенденції до появи груп громадянського активізму, які можуть конкурувати фінансово-промисловим групам [48, с.30].

Для регіональної еліти України характерні тісні зв'язки з впливовими владними центрами та значні можливості на етапі початку кар'єри. Аналіз соціальної структури регіональних політичних еліт вимагає конкретного визначення та розуміння їхніх членів. Зазвичай члени політичних еліт виходять із сімей політиків або мають родичів, що займають посади в уряді. Дослідження показують, що точки зору на владу різні в залежності від того, хто володіє нею, і включають уряд, парламент, державних чиновників, церковну еліту, представників ЗМІ, профспілок і т.д. Особливо схильні до концентрації влади в своїх руках вважають, головним чином, представники адміністративних та політичних еліт, оскільки вони переконані, що влада має бути зосереджена в їхній сфері.

Трансформація регіональної політичної еліти в сучасній Україні ускладнена різним рівнем розвитку різних регіонів та змінливою політичною і соціально-економічною ситуацією. У країні спостерігається процес формування центрів політико-економічної влади, які не завжди пов'язані з формальними інститутами представництва та управління. Здійснення регіональних стратегій розвитку пов'язане із згодою на реальні інтереси політико-економічної влади.

Сучасні регіональні політичні еліти в Україні визначаються економічною структурою та впливом бізнес-груп. Ці групи рідко конкурують або борються за сферу впливу, але частіше перебувають у відносинах ієрархічного підпорядкування. Соціальний склад українських регіональних політичних еліт зазначається процесами формування, що до 2014 року домінував номенклатурний та адміністративний склад пострадянського регіонального управління. Після «революції гідності» відбувається зміна

вікових поколінь і професійного гендерного складу еліт, що потребує глибокого аналізу та нових емпіричних даних.

Однією з важливих реформ в Україні є децентралізація, яка передбачає передачу повноважень та ресурсів від центральних владних органів до місцевого самоврядування. Реалізація цієї реформи ще триває, і її ефективність можна оцінити за кількісними характеристиками, такими як кількість створених об'єднаних територіальних громад. Однак географічна нерівномірність цього процесу свідчить про вплив індивідуальних інтересів регіональних політичних еліт на хід реформ.

Ключову роль у створенні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) відіграють обласні державні адміністрації та обласні ради. Одержуючи висновки щодо придатності проєктів об'єднання територіальних громад до Конституції та законів України, вони забезпечують їх подання на розгляд обласної ради. Також, обласні адміністрації надсилають остаточні рішення громад щодо об'єднання до Центральної виборчої комісії (ЦВК) для проведення перших виборів в ОТГ. Обласні ради, в свою чергу, беруть участь у розробці перспективних планів для створення спроможних громад, затверджують їх на сесіях та можуть вносити зміни в ці плани [42, с.56].

Аналіз ролі регіональних політичних еліт у процесі децентралізації виокремлює три типи ставлення обласного керівництва до реформи: конструктивну позицію, пасивний спротив та активний спротив. У випадку конструктивної позиції, як це відзначено у Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Хмельницькій, Чернігівській областях, створення ОТГ відбувається швидко і без значних труднощів.

Пасивний спротив спостерігається, наприклад, у Київській та Одеській областях, де створюються перешкоди для об'єднання територіальних громад з метою забезпечення доступу певних бізнес-груп до цінної землі. Реформа також має труднощі в аграрних регіонах, таких як Вінницька і Черкаська області, частково через неволю агрохолдингів втратити доступ до вигідної оренди землі, вартість якої може зрости при проведенні інвентаризації.

Вплив регіональних еліт на реалізацію державної політики є значущим та може мати вагомі наслідки для соціально-економічного розвитку країни. Регіональні еліти, як правило, складаються з представників впливових політичних, економічних та соціальних груп в конкретному регіоні і можуть взаємодіяти з центральною владою для захисту своїх інтересів та сприяння розвитку свого регіону.

Основні аспекти впливу регіональних еліт на реалізацію державної політики включають:

1. Лобіювання інтересів регіону – регіональні еліти можуть активно лобіювати інтереси свого регіону на різних рівнях влади. Це може включати в себе просування проєктів, спрямованих на розвиток інфраструктури, економіки та соціальної сфери в конкретному регіоні.

2. Участь у процесі прийняття рішень – регіональні еліти можуть мати вагомий вплив на рішення, прийняті на рівні регіону, а також на рішення центральної влади, що стосуються конкретного регіону. Вони можуть брати участь у роботі парламенту, виконавчих органів та інших структур для впливу на політичні рішення.

3. Ресурсна мобілізація – регіональні еліти часто мають доступ до ресурсів, які можуть бути використані для реалізації конкретних політичних цілей. Це може включати в себе фінансові ресурси, бізнес-зв'язки, засоби масової інформації та інші.

4. Взаємодія з місцевими громадами – регіональні еліти можуть взаємодіяти з місцевими громадами для забезпечення підтримки в реалізації державної політики на місцевому рівні. Це може включати в себе створення партнерств, розробку ініціатив та інші заходи.

5. Контроль за розподілом ресурсів – регіональні еліти можуть впливати на розподіл державних ресурсів в свою користь, сприяючи розвитку свого регіону та забезпечуючи підтримку для своїх інтересів.

Однак важливо враховувати, що вплив регіональних еліт може мати і негативні аспекти, такі як корупція, відсутність прозорості та нерівність у

розподілі ресурсів. Забезпечення балансу між інтересами регіонів та загальнодержавною стратегією важливо для стабільного розвитку країни.

3.3. Напрями оптимізації впливу політичної еліти на публічну політику в Україні

Високий рівень незавершеності модернізаційних процесів та їх неоднозначне сприйняття як представниками еліти, так і суспільством, свідчать про відсутність системного підходу до виконаної діяльності. Це ускладнює визначення оптимального алгоритму та технологій політичної діяльності, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Внаслідок цього можна говорити про ситуативне використання різних технологій політичної діяльності, зокрема:

1) Політичне консультування – орієнтоване на створення консультативно-дорадчих структур при відповідних органах влади, це політичне консультування використовується лише у випадках формування громадської думки чи легітимації рішень влади.

2) Політичне проектування – спрямоване на формування образу «бажаного майбутнього» ідеї євроінтеграції, політичне проектування не стало консолідуючим для суспільства через неоднозначність сприйняття.

3) Формування порядку денного – орієнтоване на зовнішню громадськість, це формування порядку денного спрямоване на відновлення іміджу держави, легітимацію владного статусу та здобуття міжнародної підтримки в контексті врегулювання військового конфлікту.

4) Фреймінг – актуалізація основних аспектів модернізації, таких як свобода та гідність, відсутність чітких результатів у боротьбі з корупцією, призводить до відсутності спільної взаємодії влади та суспільства.

5) Прийняття державно-політичних рішень набуває неоднозначного характеру через переважання неформальних практик взаємодії в елітному інституті та ігнорування встановлених «правил гри» [32, с.58].

Також залишається актуальними традиційні технології, такі як: формування політичних міфів, віртуалізація політичного простору та політичне маніпулювання. Зараз період інституціоналізації політичної еліти в Україні характеризується постійною боротьбою між гілками влади та домінуванням ліберальних тенденцій, що створює певні виклики для стабільності політичної системи.

В контексті вищевказаного, слід відзначити, що еліта публічно висловила свою наміру перейти від патерналістського режиму взаємодії з громадянським суспільством до партнерської моделі. На початкових етапах інституціоналізації сучасної правлячої еліти відбулося розширення можливостей громадських структур впливати на суспільно-політичний розвиток через активізацію комунікації з ЗМІ, звернення до міжнародної спільноти та створення громадських об'єднань для обговорення проблем.

Проте, спостерігається продовження патерналістської тенденції у двосторонній взаємодії, що виявляється у:

- 1) Створенні підконтрольних громадських організацій, таких, що фінансово залежать від владних структур.
- 2) Підкріпленні очікувань громадян на допомогу від держави реалізацією основних засад малоефективної соціальної політики.
- 3) Відсутності політичної волі еліти щодо послідовності практичної реалізації альтернативних рішень, сформованих у ході діалогу з громадськими структурами.

Також варто відзначити, що елітний політичний інститут продовжує переформатовувати «правила гри» на своє користування та вигоду близьких фінансово-промислових груп. Нинішні правила взаємодії складають собою конгломерат політичних та бізнес-практик, спрямованих на досягнення конкретних результатів через укладання компромісів.

Також слід відзначити повільний хід люстраційних процесів, обумовлений неоднозначністю антикорупційних заходів. Це утримало соціально-психологічний тип еліти, що характеризується неспроможністю

усвідомлювати відповідальність за державний розвиток та низьким рівнем оцінювання політичної ситуації. Важливо, щоб еліта усвідомила, що «образ бажаного майбутнього» повинен відображати реальні зміни у стандартах суспільного життя, які виражаються у важливих цінностях для українців, таких як здоров'я, сімейне щастя та матеріальна забезпеченість.

Узагальнюючи, можна виділити чотири групи цінностей, які мають вагомому значущість: безпека, самореалізація, соціальний комфорт та демократія. До першої групи відносяться здоров'я, благополуччя сім'ї та добробут, які гарантують безпеку та індивідуально-групове виживання в умовах модернізаційних змін. Друга група включає самостійність, самовдосконалення та соціально-політичну активність, сприяючи розкриттю особистісного потенціалу та залученню до реформ. Третя група пов'язана з соціальним комфортом, що ґрунтується на інтеракційних, традиційних та релігійних цінностях, сприяючи адаптації до викликів політичної системи. Четверта група орієнтована на включеність у політичний процес та громадську активність, спрямовану на досягнення цілей модернізаційного проєкту [24, с.80].

Домінування ліберальної тенденції сприяє ініціюванню та реалізації цілісного модернізаційного проєкту, підвищенню рівня демократизації структури та конкретизації процедур політичної діяльності. Поступова переорієнтація суспільства на цінності самореалізації, соціального комфорту та демократії сприяє формуванню партнерської взаємодії, довіри до еліти як політичного інституту та зростанню мотивації досягнення суспільного блага.

У цьому контексті важливо, щоб політична еліта орієнтувалася на створення умов для подальшого розвитку та самовдосконалення громадянського суспільства. Зокрема, це включає чітку законодавчу базу, високий рівень правової та політичної культури, стимулювання самореалізації громадян та їх участь у соціально-політичній діяльності. Такі заходи сприятимуть активізації суб'єктності громадянського суспільства,

ефективному контролю за діяльністю еліти та сприятимуть суспільній консолідації навколо спільних цілей.

Збалансована кадрова політика, що враховує співвідношення між старим та новим поколінням, сприятиме поступовому процесу інституціоналізації еліти. Це досягається шляхом збереження традицій та ефективної адаптації до викликів глобального середовища. Люстраційні процеси також грають ключову роль у відновленні еліти, свідчаючи про готовність до реформ та підвищення рівня відповідальності.

Формування якісного кадрового складу політичного інституту вимагає орієнтації на прозорі принципи відбору, чіткі критерії відповідності професійних компетенцій та особистих рис конкретній посаді. Зміни в законі «Про очищення влади» та активна боротьба з корупцією, включаючи санкції до порушників, також є важливими елементами.

Успішне реагування на глобальні виклики вимагає зміни мислення еліти та усвідомлення відповідальності за державотворення на європейських цінностях. Ключовими характеристиками елітності є рівень компетентності, освіченості, культури та морального авторитету.

Українська політична еліта повинна активно взаємодіяти з громадянським суспільством та бізнесом, визнаючи взаємні зобов'язання та відповідальність за модернізацію політичної системи. Партнерство та консолідація для висхідного розвитку держави є основними принципами взаємодії. Формування правил та процедур взаємодії, що передбачають спільну відповідальність за розробку стратегій модернізації та підвищення рівня соціального захисту, є ключовим елементом цього процесу [30, с.200].

Досягнення високого рівня взаємодії стає можливим при активізації громадської та підприємницької ініціативи, яка визначає нові перспективи державного розвитку та напрямки політичної модернізації. Ці ініціативи повинні впроваджувати інноваційні підходи, щоб забезпечити ефективні процеси артикуляції та агрегації інтересів різних груп громадськості через їх участь у роботі розгалуженої мережі громадських організацій.

Ці громадські організації повинні взаємодіяти з елітним інститутом, залучати науковий та експертний потенціал для обговорення актуальних проблем і пошуку шляхів їх вирішення. Це сприятиме підвищенню рівня суб'єктності інститутів громадянського суспільства в розробці та реалізації модернізаційних проєктів для підвищення стандартів життя та вчасного реагування на виклики зовнішнього та внутрішнього середовища.

Політична еліта повинна сприяти розширенню мережі громадських організацій, розвитку науково-дослідних структур для підвищення ефективності громадських ініціатив та формуванню цілісної системи політичної соціалізації громадян. Переорієнтація на виробництво товарів і послуг, що сприяють розвитку нових знань, вмінь і цінностей, також є важливою умовою для формування корпоративного громадянства. В цьому контексті, політична еліта повинна створити умови для реалізації соціально-відповідальної діяльності бізнес-структур.

Можливі шляхи досягнення вказаних завдань включають:

1) Нові цінності та принципи виробництва. Переорієнтація на сучасні цінності та принципи виробництва є ключовою частиною політичної модернізації. Це вимагає системних змін у філософії управління організаціями та корпораціями, включаючи принципи відкритості, прозорості та гарантій соціального захисту працівників.

2) Законодавчі зміни. Внесення необхідних змін до законодавства для мотивації конструктивної та партнерської співпраці є важливим етапом. Це включає в себе розробку законів, що сприяють соціально-відповідальній діяльності та враховують інтереси громадянського суспільства.

3) Міжнародний досвід. Сприяння залученню зарубіжного досвіду впровадження соціально-відповідальної діяльності, спрямованої на виробництво товарів та послуг, сприятливих для громадськості, може допомогти досягти бажаного результату та підвищити рівень довіри до організацій.

4) Дієва інституціональна система. Формування прозорих правил внутрішньоелітної взаємодії, поліпшення комунікаційної практики з громадянським суспільством та оптимізація політичної діяльності вимагають створення ефективної інституціональної системи.

5) Тристоронній діалог. Усвідомлення необхідності тристороннього діалогу між політичною елітою, громадянським суспільством та бізнесом сприятиме досягненню консенсусу та визначенню спільних цілей.

6) Санкції за порушення. Встановлення конкретних санкцій за порушення внутрішньоелітних правил та норм сприятиме вдосконаленню процедур прийняття рішень та здійсненню політичної діяльності.

7) Поглиблення комунікацій. Активізація практик комунікації між владою та громадянським суспільством є необхідною для оптимізації інформаційного обміну та формування спільних цінностей [34].

Ці заходи сприятимуть поступовій модернізації виробництва, його переорієнтації на інноваційні технології та сприятимуть досягненню вищих стандартів суспільного життя.

Заходи, спрямовані на досягнення консенсусу між елітним інститутом та суспільством стосовно визначення «образу бажаного майбутнього», його ресурсів та колективної відповідальності за результати діяльності, можуть бути оптимізовані такими шляхами:

1) Роз'яснювальна робота. Проведення інформаційної кампанії щодо цілей та завдань модернізаційного проєкту, а також змін у способі життя та цінностях, що очікуються після завершення проєкту.

2) Залучення експертів і суспільства. Підвищення рівня двосторонньої взаємодії через залучення експертів та громадської думки до оцінювання та корекції прийнятих рішень.

3) Мотивація громадськості. Стимулювання громадськості до дії шляхом цілеспрямованої та результативної діяльності представників еліти з метою практичного впровадження реформ.

4) Усвідомлення значущості реформ. Розуміння важливості реформ для сталого розвитку політичної системи та прогнозування можливих наслідків.

5) Чітке обґрунтування процедур і технологій. Розробка чіткої технологічної моделі модернізації, яка враховує етапи діяльності та послідовність їх оптимізації.

6) Реалізація досвіду інших країн. Використання досвіду інституціоналізації еліти у процесах модернізації політичних систем інших країн, зокрема Іспанії, Німеччини, Туреччини.

7) Розробка цілісного національного проєкту. Відповідальність політичної еліти за розробку цілісного національного проєкту модернізації, спрямованого на довгострокову перспективу оптимізації функціонування та розвитку політичної системи України.

8) Гармонізація взаємодії держави та суспільства. Активна співпраця держави та громадського суспільства для забезпечення залучення структур громадянського суспільства до формування основних засад державної політики та контролю за її реалізацією [41, с.25].

Громадянське суспільство повинно активно взяти участь у формуванні проєктів суспільно-політичного розвитку через громадське лобіювання та залучення консультативно-експертного потенціалу. У цьому контексті структури громадянського суспільства можуть виконувати ключову роль, і важливо враховувати наступні аспекти при формуванні проєкту модернізації:

1) Політичний аспект. Вироблення елітним інститутом узгодженої державної політики, спрямованої на захист національних інтересів, прав і свобод громадян та поступальний розвиток політичної системи.

2) Економічний аспект. Здійснення ефективної економічної політики на ринкових засадах, збалансованості ресурсного потенціалу, екологічності та підтримки підприємницької ініціативи.

3) Соціальний аспект. Залучення громадянського суспільства до соціально-політичної активності, розкриття їхнього потенціалу через партнерську взаємодію та контроль за діяльністю політичних суб'єктів.

4) Культурно-ціннісний аспект. Визначення і закріплення на практиці сукупності суспільно-значущих цінностей, які визначають стратегічні орієнтири суспільного блага та спрямовані на досягнення цих цілей.

5) Активна участь еліти. Збільшення участі політичної еліти у процесах консолідації суспільства для підвищення національної самосвідомості та ідентичності з політичною системою.

6) Формування об'єднувачих цінностей. Розробка базових цінностей консолідації на основі спільного бачення минулого та майбутнього держави, українських культурних та мовних традицій.

7) Поширення інформації. Використання інформаційних кампаній для інформування громадськості та створення власного інформаційного простору [43, с.192].

Формування об'єднувачих цінностей передбачає проведення заходів у сфері освіти, культури та інформаційної політики, що спрямовані на підвищення рівня патріотизму, розкриття та розвиток культурної спадщини, а також активізацію громадянської участі у прийнятті та контролі рішень. Одночасно, ефективність вказаних заходів повинна підтверджуватися чіткою та зрозумілою більшістю позицією даного політичного інституту щодо доцільності впровадження нових цінностей у суспільно-політичну діяльність.

Представники еліти повинні своїм власним прикладом продемонструвати їхню значущість у підвищенні стандартів якості життя та забезпеченні прогресу держави на міжнародному рівні. Системний та свідомий підхід до процесів оптимізації функціонування еліти як політичного інституту, що відповідає вимогам сучасних тенденцій глобального розвитку та суспільних потреб, дозволить підняти рівень його інституціоналізації.

Зарубіжний досвід політичних систем, які успішно реалізували та продовжують оптимізувати процеси політичної модернізації, свідчить про необхідність високого рівня інституціоналізації еліти. Саме цей рівень забезпечує політичній еліті адаптивність до зовнішніх та внутрішніх викликів, структурно-функціональну злагодженість, єдність навколо поставлених цілей,

автономію в ініціюванні рішень, дієве інституціональне середовище та ексклюзивність пропонуванних проєктів модернізації політичної системи.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можемо зробити ряд висновків:

1. Політична еліта – це обмежена група людей, яка має значний вплив на прийняття рішень та формування політики в державі. Ця група зазвичай складається з ключових політичних лідерів, високопоставлених чиновників, впливових бізнесменів, інтелектуалів та інших осіб, які здатні впливати на формування політичного курсу країни.

Сутність політичної еліти полягає в тому, що це обрана або самопроголошена група осіб, яка визначає ключові напрямки розвитку суспільства, приймає стратегічні рішення та контролює ключові сфери влади та впливу. Політична еліта зазвичай має доступ до ресурсів, інформації та можливостей, які дозволяють їй зберігати свій статус та вплив на довгий термін.

Політична еліта відіграє важливу роль у формуванні політики та прийнятті стратегічних рішень у суспільстві. Її сутність полягає в об'єднанні влади, ресурсів та впливу в руках обмеженої групи осіб, які формують курс країни та визначають ключові аспекти її розвитку.

2. Концепція політичних еліт глибоко вивчає структуру та функції верхівок влади у суспільстві. Політичні еліти, як ключові гравці, визначають напрямки політичних процесів, впливають на прийняття стратегічних рішень та формують політику. Забезпечення відповідності їхніх дій інтересам та потребам різних соціальних груп є ключовим для уникнення конфліктів та забезпечення стабільності. Здатність політичних еліт до інновацій та реформ, а також їхнє співвідношення з суспільством визначають ефективність політичної системи та її легітимність у очах громадян. Отже, вивчення та розуміння ролі та впливу політичних еліт є важливим аспектом аналізу політичного ландшафту для забезпечення ефективного функціонування суспільства.

3. Історичні аспекти формування політичної еліти в незалежній Україні свідчать про складний та еволюційний процес, який відбувався протягом останніх десятиліть. Після отримання незалежності в 1991 році, Україна стикнулася з важливими викликами та трансформаціями, що вплинули на формування політичного класу країни. Загалом формування еліт незалежної України можна розділити на кілька періодів:

1. Початковий період незалежності (1991-2004 рр.) – перші роки незалежності були визначені революційними змінами та швидкими переходами від комунізму до демократії. Політична еліта формувалася на фундаменті діячів національного руху, але також включала тих, хто раніше був частиною радянського апарату. Цей період був визначений пошуком нового ідентитету та встановленням нових політичних інституцій.

2. Період «Помаранчевої революції» (2004 р.) – події 2004 року визначили новий етап у формуванні політичної еліти. Під час «Помаранчевої революції» активну участь взяли молоді та прогресивно налаштовані діячі. Зміни у владі сприяли визнанню нових політичних лідерів.

3. Період після Революції (пізні 2000-і – початок 2010-х рр.) – в цей період політична арена була визначена внутрішніми суперечностями, змінами в уряді та взаємодією з зовнішніми факторами. Політична еліта включала різні групи інтересів, від бізнесу до громадянського суспільства.

4. Модернізація та сучасність (з 2014 року) – події на сході країни та анексія Криму Росією спричинили нові виклики для політичної еліти. Виникли нові лідери, зміни в партійних структурах та посилення патріотичного настрою серед громадян.

В цілому, історія формування політичної еліти в Україні відзначена пошуком сталого демократичного розвитку, боротьбою за принципи правової держави та взаємодією зі світовими тенденціями. Цей процес є динамічним і продовжує впливати на політичну сцену України у сучасний період.

4. Формування публічної політики та участь політичної еліти в цьому процесі в Україні є складним та динамічним явищем, що визначається

рядом ключових аспектів. Перш за все, після отримання незалежності, країна стала свідком суттєвих демократичних трансформацій, які вплинули на механізми ухвалення рішень та взаємодію з громадянами. Важливим є також розвинена багатопартійність, яка відображає різноманіття поглядів та інтересів у політичному просторі.

Політична еліта взаємодіє з політичними партіями для формування стратегій та програм, враховуючи різноманітні потреби громадян. У цьому контексті важливо відзначити залучення громадянського суспільства та експертної громадськості у процес прийняття рішень. Це сприяє підвищенню відкритості, прозорості та легітимності управління, сприяючи більш ефективному вирішенню суспільних проблем.

Загалом, взаємодія політичної еліти та процесу формування публічної політики в Україні відображає постійний розвиток політичної системи, де акцент робиться на демократичних цінностях, плюралізмі та участі різних суб'єктів у прийнятті важливих рішень для країни.

5. В Україні вплив президента, парламентської та регіональної еліти на реалізацію публічної політики є визначальним для формування та розвитку країни. Президент, як голова держави, володіє значним впливом у сфері прийняття стратегічних рішень та формулювання основних напрямків політики. Парламент, в свою чергу, є органом законодавчої влади і відіграє ключову роль у створенні та ухваленні законодавства, що визначає напрямки розвитку держави.

Регіональна еліта, представлена владою на місцевому рівні, також має суттєвий вплив на реалізацію публічної політики через свою роль у виконанні та локалізації рішень з врахуванням специфіки регіональних потреб та особливостей.

Ефективна взаємодія цих елітних груп є важливою для забезпечення консенсусу та стабільності у країні. Збалансований вплив та спільна спрямованість президента, парламенту та регіональної еліти допомагають створити систему управління, яка враховує різноманітність інтересів та потреб

різних частин суспільства та регіонів, сприяючи ефективній реалізації публічної політики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабкіна О. В. Політологія: навч. посіб. Київ: Видавничий Центр. 2006. 568 с.
2. Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків: Прапор. 2012. 623 с.
3. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. Політичний менеджмент. 2011. № 6. С. 91-100.
4. Бураковська І.І. Формування політичної еліти: теоретико-методологічний аспект. Молодий вчений. 2014. №2(13). С. 188-191.
5. Висоцький В.М. Політичні партії в процесі модернізації політичної системи України. Проблеми становлення правової демократичної держави. 2014. № 4. С. 3-6.
6. Вовканич С. Еліта - найбільш конвертована валюта. Віче. 1997. № 5. С.123-124.
7. Головатий М.Ф. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст. Політ. менеджмент. 2006. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=61&c=1332>.
8. Горбач Д. Еволюція української політичної еліти: від партійних босів до босів великого бізнесу. Наукові записки. 2003. Т. 22. Ч. II. С. 196-200.
9. Гошовська В.О. Елітознавство: підручник. Київ: НАДУ. 2013. 268 с.
10. Грабіна В.Г. Політична еліта України як уособлення субкультури влади. Грані. 2016. № 4 (131). С. 55-61.
11. Григорчак І.Р. Еліта як суспільний феномен. Вісник Національної академії державного управління. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-7.pdf>.
12. Дегтяр О.А. Формування політико-управлінської еліти. Дослідження, розробки, проекти з питань публічного управління та адміністрування. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2021. № 3 (19). С.21-25.

13. Ємельянова Г.І. Формування політичної еліти скрізь призму елітарної інженерії. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. №5. С. 162–166.
14. Ємельянова Г.І. Потенціал політичної еліти в Україні: особливості формування та впливу на сучасний політичний процес. Дис. канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Одеса. 2018. 218 с.
15. Кармазін Ю. І. Українська політична еліта: історія та сьогодення. Донецьк: Ноу-Хау.2005.
16. Кашаба О.Ю. Еволюція поняття та основні концепції еліт. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології». № 1060. С.141-147.
17. Кобець Ю.В. Якість політичної еліти України в контексті демократичних перетворень. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2019. № 4. С. 70-80.
18. Корнієнко В. Формування політичної культури сучасної владної еліти в Україні: монографія. Вінниця: ВНТУ. 2009. 160 с.
19. Корнієнко В.О. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні. Вінниця: ВНТУ. 2009. 140 с.
20. Корольова Л.В. Механізми формування політичної еліти в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми політичної психології. 2019. №7(22). С. 13-19.
21. Кочубей Л.О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ. 2009. Вип. 17. С. 96–107.
22. Кошовий В.О., Лисенко Ю.В. Механізми формування політичної еліти в Україні в умовах демократизації влади. Наукові записки, Серія: Філософія, політологія, соціологія.2018. № 9(183). С. 97-102.
23. Кучеренко О.Ю. Концепції елітизму в контексті процесів демократичної трансформації: Автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.01. НАН України. Ін-т соціол. Київ. 1998. 20 с.

24. Лебедь О.М., Гбур З.В. Політичні еліти та лідери України часу становлення незалежності. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 77–83.
25. Левчук Л. Формування політичної еліти в Україні: стан та перспективи. Наукові записки, Серія: Філософія, політологія, соціологія. 2019. №10(194) С. 119-124.
26. Логвінов В. Формування політичної еліти в Україні. Харків: Право. 2006.
27. Лопушинський І.П. Формування української політико-управлінської еліти: сучасний погляд на проблему. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/ortal/Soc_Gum/Ardu/2010_1/doc/1/03.pdf.
28. Мандзій Л.С. Правляча політична еліта України: суть та етапи становлення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 - політичні інститути та процеси. Львів. 2003. 15 с.
29. Матвеева С. Політологія: Навчальний посібник. Харків:Одіссей. 2008. 272 с.
30. Мельник М.М. Формування та розвиток політичної еліти в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. № 834. С. 197-201.
31. Морарь М.В. Політичне лідерство в сучасній Україні: проблеми становлення та розвитку. Грані. 2017. № 20. С. 2-9.
32. Науменко О.М. Механізми рекрутування у політико-управлінську еліту України в умовах незалежності: дис. канд. політ. наук: 23.00.02 - «політичні інститути та процеси». Київ, 2016. 237 с.
33. Парубець І. Політична еліта України: склад, характеристика, функції. Політичні науки. 2012. №1(15). С. 70-75.
34. Пахарев А. Політико-управлінська еліта України: шляхи становлення, тенденції розвитку. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=/88&c=2176>.

35. Пірен М. Українська політична еліта і проблеми демократизації суспільства. Розвиток демократії в Україні: Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2000 р.). Київ: Центр Освітніх Ініціатив. 2001. С. 411- 420.

36. Пірен М.І. Політико-управлінська еліта України: соціо-психологічний аналіз: монографія. Чернівці. 38 с.

37. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в процесі політичної модернізації : монографія / за заг. ред. проф. Е. А. Афоніна, проф. В. В. Лісничого, доц. О. В. Радченка. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». 2007. 160 с.

38. Попадюк Н.І. Трансформація політичних еліт в Україні: особливості та перспективи: зб. наук. пр. Науковий вісник Академія муніципального управління. Серія "Управління". 2011. № 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_1/40.pdf.

39. Рихлік В.А. Особливості становлення сучасної української політичної еліти: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02. Київ. 2010. 17 с.

40. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2019. 541 с.

41. Сірополко Є. В. Політична еліта в Україні: становлення, розвиток та проблеми. Наукові записки. Серія: Проблеми політичної психології. 2016. №7(19). С. 21-26.

42. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки: монографія / За ред. М.І. Пірен, В.А. Ребкало, В.В. Тертичка. Київ: Вид-во НАДУ. 2003. 180 с.

43. Ткаченко Л.І. Наукова еліта у розвитку держави: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Праймдрук. 2012. Вип. 1. С. 189-194.

44. Требін М. Політична культура сучасної владної еліти України. Вісник національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Серія:

філософія, філософія права, політологія, соціологія. Зб.наук. праць. Харків:Прапор. 2010. Вип. 4. С. 137-145.

45. Трощенко О.О. Формування політичної еліти в Україні: тенденції та проблеми. Наукові записки, Серія: Філософія, політологія, соціологія. 2018. №7(176). С. 152-155.

46. Філь Х., Полякова Л. Аналіз поняття «еліта» в історичній та політичній літературі. Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.) / ТДАТУ: ред. кол. Ломейко О. П., Єременко О.А., Михайлов В. В та ін. Частина 1. Мелітополь: ТДАТУ. 2021.С.459-462.

47. Ходунова В.Л. Генезисні витoki поняття «еліта» у науковому дискурсу. Наукові інновації та передові технології». Серія «Державне управління», Серія «Право»,Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка». 2022. № 9(11). С.240-250.

48. Шульга М.О. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 4. С. 24-37.

49. Щедрова Г.П. Інституціональна дисфункція політичної еліти в Україні. Збірник наукових праць. Гілея. 2017. № 120. С. 238-242.

50. Щербина С.С. Генеза політичних еліт в Україні: сутність, структура, особливості: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04. Запоріжжя. 2011. 20 с.

51. Ярмоленко О. Формування політичної еліти в Україні: історичний аспект. Історія науки і біограф істика. 2015. №2(10). С. 24-28.

52. Яценко Є. А. Становлення і формування політичної еліти в Україні. Наукові записки. Серія: Проблеми політичної психології. 2014. №3(15). С. 62-65.